

ZÁVIŠ ZE STRUŽNICE – PRVNÍ KLINŠTEJN

ZÁVIŠ OF STRUŽNICE – THE FIRST KLINŠTEJN

Jaroslav Panáček

Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, náměstí Osvobození 297, 470 01 Česká Lípa; panacek@muzeumcl.cz

Nejznámějším členem ronovské větve pánů z Klinštejna byl Závíš ze Stružnice. Připomíná se pouze ve dvou listinách z roku 1281 a 1291. Jeho prvotním sídlem, jak napovídá predikát, byla Stružnice. Buď za jeho života nebo až za jeho potomků byl postaven hrad Klinštejn na dnešním Vinném vrchu u Horní Libchavy, který se stal od počátku do konce 14. století sídlem poměrně rozlehlého majetku v oblasti severozápadně od České Lípy. Sám Závíš, který byl v roce 1291 purkrabím na královském hradě Houska jižně od Dubé, je znám jako majitel nejstarší šlechtické pečeti s českým opisem. Vzhledem k takto projevenému vztahu k českému jazyku, k jeho sporu s řádem německých rytířů a rodovému původu byl také hypoteticky ztotožněn s autorem nejstarší české rýmované kroniky, známým pod jménem Dalimil.

Závíš ze Stružnice, páni z Klinštejna, Ronovci, Houska, pečeť, Dalimilova kronika

Závíš of Stružnice was the best known member of the Ronov stem of Lords of Klinštejn. The only two documents where he is mentioned are of 1281 and 1291. As the predicate indicates, Stružnice was his primeval residence. Either during his lifetime, or later during that of his ancestors, the castle Klinštejn was built on the top of today's Vinný vrch near Horní Libchava. Throughout the entire 14th century it was the center of a rather extensive manor within the area north-west of Česká Lípa. Závíš himself, who was a burgrave at the royal castle Houska south of Dubá, is well known as the owner of the oldest noble seal with Czech inscription. Owing to thus manifested affinity to the Czech language, his feud with the order of German Knights as well as to his stem background he was also hypothetically identified as the author of the oldest Czech rhymed chronicle, which was known as Dalimil.

Závíš of Stružnice, Lords of Klinštejn, Ronov stem, Houska, seal, Dalimil chronicle

Prvořadým šlechtickým rodem pro dějiny Českolipska jsou bezesporu Ronovci. Rod ostrve nebyl sice prvním rodem, který na tomto území severních Čech získal své majetky, ale svým pozdějším rozrodem nabyl pro tento region významu srovnatelného pouze s rodem rúže pro jižní Čechy.

Literatura o rodu Ronovců je poměrně obsáhlá,^{1/} ale zásadní práce, které osvětlují detaily jejich prvních generací, přinesla teprve poslední desetiletí. Mám na mysli zejména práce M. Sovadína o prvních Ronovcích,^{2/} jeho zatím nejnovější studii o nejvýznamnějším členu rodu pánů z Lipé Jindřichovi^{3/} a příspěvek autora této studie k počátkům pánů z Klinštejna a z Ronova.^{4/} Jindřich z Lipé byl prozatím jedinou významnou osobností rodu, které byla věnována samostatně pozornost. Tu si však zaslouží i někteří další

1/ Výčet nejdůležitějších prací viz Panáček 1993–1994, s. 96–98.

2/ Sovadína 1997; týž 1998.

3/ Sovadína 2005.

4/ Panáček 1992.

členové rodu ostrve, jako například Závíš ze Stružnice, kolem něhož se v literatuře objevilo několik zavádějících informací i spekulací.

Původ a osoba Závíše ze Stružnice

Nepočítáme-li hypotetického předka rodu Chvala, uvedeného do historie Dalimilovou kronikou k roku 1179 nebo 1197,^{5/} byl Závíš po Smilovi (1188–†1216) příslušníkem třetí generace Ronovců. Smilovi synové Častolov I. (1216–1253) a Jindřich I. (1219–1253) se psali „ze Žitavy“. Zatímco Jindřich I. odešel do východních Čech na česko-moravské pomezí a stal se praotcem pánů z Lichtenburka, z Přibyslavi a Ronova, odvozují se od tří synů Častolova I. tři severočeské větve rodu: Jindřich II. (1249–1290) byl předkem rodu pánů z Dubé (pozdějších Berků z Dubé), Častolov II. neboli Čeněk^{6/} (1250–1278) pánů z Klinštejna a nejmladší Chval (1253–1263) pánů z Lipé.

Každá z větví získala či vybudovala na Českolipsku svůj majetek. Zjednodušeně lze říci, že potomci Chvala obsadili ve 13. století pruh území sahající od Ojvína k jihu pod (Českou) Lípu, po níž se začali psát. Podobně potomci Jindřicha II. získali před rokem 1278 širší okolí Dubé, kterou přijali (později s příjímím Berka) do svého predikátu. Častolov II. po epizodické držbě hradu Frydlantu,^{7/} resp. asi až jeho syn Závíš a jeho potomci obdrželi z ronovského majetku území severozápadně od pozdější (České) Lípy, postavili si u Horní Libchavy hrad Klinštejn a po něm se tato ronovská větev dále nazývala.

O Závíšovi bohužel přinášejí prameny pouze dvě zmínky v listinách z let 1281 a 1291. Z formulace druhé z listin víme, že byl synem Častolova. Je zde označen jako „*Zavissius, filius quondam Castolai*“, tedy „Závíš, syn někdy Častolovův“. Příslovce někdy znamená, že jeho otec byl v té době již mrtev. Z významných příbuzných stejné generace byl jedním Závíšovým synovcem Čeněk (Častolov) z Lipé (1277–1278), první prameny doložený majitel hradu Lipého (1277) a bratr Jindřicha z Lipé, druhým Jindřich (Hynek) z Dubé (1276–1309), královský stolník, pak nejvyšší purkrabí pražský (1305–1309) a současně též v letech 1294–1295 purkrabí v Domažlicích.^{8/} Závíšovo české jméno není v rodě Ronovců příliš obvyklé, objevuje se právě pouze v klinštejnské větvi, kromě našeho Závíše jednou ve 14. století a dvakrát v 15. století.^{9/} Zato se ve 12. a 13. století vyskytuje třikrát u prvních generací Markvarticů a poté ještě ve stejné době jako u našeho Závíše (80. a 90. léta 13. století) u rodu pánů z Polné, považovaného za Markvartice po přeslici.^{10/} Z této skutečnosti a textu listiny z roku 1281 vyvodil E. Maur hypotézu, že Závíšova matka mohla pocházet z rodu Markvarticů.^{11/}

Podívejme se nyní blíže na ony dvě listiny, v nichž se objevuje jméno Závíše ze Stružnice a které dělí od sebe deset let. První z nich, jež pochází z 11.–18. listopadu 1281, je uložena v oddělení originálních listin Saského zemského hlavního archivu v Drážďanech pod č. 994 (obr. 1).^{12/} Listinou, vydanou v komendě řádu německých rytířů v Řepíně u Mělníka,^{13/} potvrdil markrabí Ota V. Braniborský, řeč. Dlouhý, že byl sjednán smír mezi řádem německých rytířů a jedním z členů odboje proti braniborské okupaci Závíšem ze Stružnice. V sídle komendy došlo ke schůzce některých členů českého panstva a skupiny rytířů v čele s Otou Braniborským, kteří provedli jedno z právních vyrovnání, o jejichž nutnosti se šlechta dohodla v květnu téhož roku. Tehdy bylo z podnětu biskupa Tobiáše uznáno, že by se v zájmu míru měly navrátit všechny statky světské i církevní, které v době po smrti krále za vnitřních zmatků byly pravým držitelům uchváceny. V tom směru nastaly v následujících měsících nábhý k uspořádání rozháraných poměrů země a k nim právě patří listinný závazek

5/ Daňhelka - Hádek - Havránek - Kvitková edd. 1988, s. 248, verše 71/47–50. K datování viz Bláhová 1995, s. 371.

6/ Ačkoliv se jazykovědci neshodují v názoru, zda Čeněk je jinou variantou nebo odvozeninou jména Častolov (za konzultaci v roce 1996 děkuji PhDr. Ludvíku Kubovi a PhDr. Libuši Olivové, CSc.), je jisté, že v archivních pramenech doby prvních Ronovců je jméno Čeněk (Chenko, Schenko) užíváno pro Častolova (Chastolaus, Castolow). A. Sedláček (1893a) v hesle v Ottově slovníku naučném uvádí Čeňka jako zkratku jména Častolov, stejně tak i Hovorna (1918, s. 119). Viz též Klos - Sovadina 2000, s. 100, pozn. 49.

7/ Poprvé připomínán 1257 MGH XVII, s. 399. Pravděpodobně totožný s lokalitou Pustý zámek, k. ú. Hvězda (Gabriel - Panáček 2000, s. 15, 82–84).

8/ Příbuzenské vztahy - viz Klos - Sovadina 2000.

9/ Panáček 1993–1994, s. 101, 104, 107.

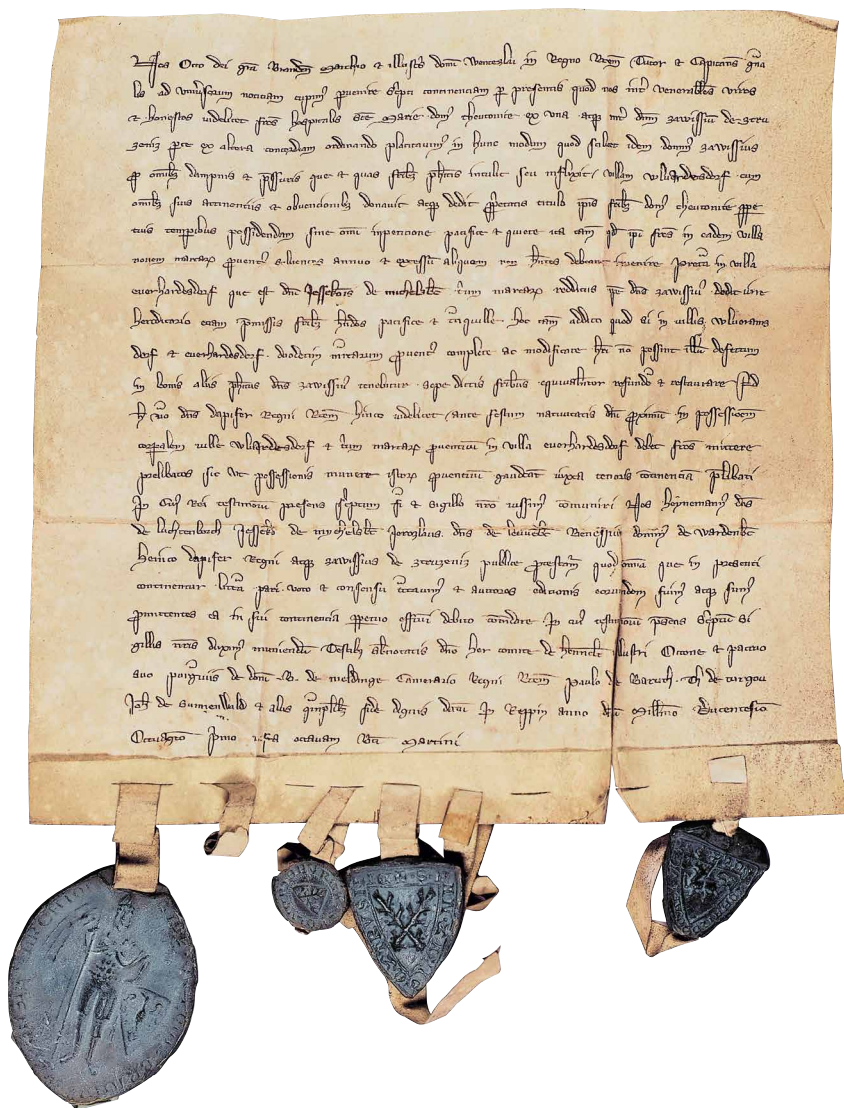
10/ Sedláček 1915, s. 100–101.

11/ Maur 1987, s. 77. Nepodložené zprávy uvádějí jako Závíšovu matku a tedy manželku Častolova (III.) jakousi Anežku z Vartenberka, kterou ale žádná genealogie Vartenberků nezná. K omylu také mohlo dojít chybným ztotožněním Častolova II. s jakýmsi „Czaschlaw von Ronow“, který měl v roce 1268 se svojí manželkou Agnes (Anežkou) založit františkánský konvent v Žitavě (Carpzov 1716, s. 129; Zobel 1799, s. 14). Viz též Knothe 1879, s. 332.

12/ Sächsisches Staatsarchiv, Abt. Hauptstaatsarchiv Dresden (DE-SaechsStA-D), fond Ältere Urkunden, Geistliche Provenienzen, Deutscher Orden, Ballei Böhmen-Mähren, Landkomturei Prag und allgemeine Urkunden, inv. č. 00994; RBM IV, s. 736–737, č. 1850.

13/ V listině psáno „Reppin“, což editor regest J. Emler vykládal jako Řepín u Mělníka (RBM IV, s. 965). Po pokusech spojit místo vydání s lokalitou Reppen u Frankfurtu nad Odrou, dokázal přesvědčivými argumenty I. Hlaváček (1957, s. 50–51), že Emlerova lokalizace byla správná.

Obr. 1. Listina z roku 1281 (Sächsisches Staatsarchiv, Abt. Hauptstaatsarchiv Dresden, inv. č. 00994; foto DE-SaechsStA-D).

14/ Všechny tři jmenované lokality - Stružnice, Volfartice a Habartice (Dolní a Horní) u Benešova nad Ploučnicí - touto listinou získávají své první uvedení v písemných pramenech.

15/ Hlaváček 1957, s. 51, pozn. 7.

16/ V poslední době bylo na základě hodnověrných pramenů zjištěno, že nejstarší zpráva z roku 1260 o hradu Děvín, kde je zmíněn purkrabí Jindřich (CDB V-1, s. 359-362, č. 231-232), se nevztahuje k Děvínu v severních Čechách (k. ú. Hamr na Jezeře), nýbrž k hradu Döben (ve starých pramenech Dewin) v Míšeňsku nedaleko Lipska. Viz článek J. Škvrňáka v tomto sborníku Bezděž 31. To ovšem relativizuje úvahy o Děvíně u Hamru jako původně královském.

17/ Palacký 1941, s. 338, 339.

Záviše ze Stružnice (*Zawissium de Ztruzeniz*), že odčiní křivdy, které spáchal na řádu německých rytířů. Měl je odškodnit postoupením vsi Volfartic (*Wluardesdorf*) a platem 3 hřiven na Habarticích (*Euerhardesdorf*),^{14/} jež ovšem v té době patřily Ješkovi z Michalovic. Jako svědkové vystupují na české straně vedle Záviše další významní severočechští šlechtici té doby, Hynek z Lichtenburka, již zmíněný Ješek (Jan) z Michalovic, Jaroslav z Lemberka, Beneš z Vartenberka a královský stolník Hynek z Dubé, který měl německé rytíře v jejich právo uvést. Přítomnost těchto svědků z české strany je možno zakládat na faktu, že byli poměrně blízkými sousedy vesnic, o nichž se v listině hovoří a Ješek z Michalovic byl dokonce majitelem vsi Habartic, z níž měl být řádu odváděn plat. Přítomnost Hynka z Dubé možno pochopit z blízké příbuznosti jeho erbu se znakem Závišovým, takže byl jako jeho příbuzný jakýmsi ručitelem za jeho závazky.^{15/} Po návratu Václava II. na trůn se stal Beneš z Vartenberka (1283) nejvyšším číšníkem, pak (1289) podkomořím, Jan z Michalovic získal královské hradu Děvín^{16/} a Ostrý (Šarfenštejn) a stal se (1289) nejvyšším číšníkem. Hynek z Dubé nejprve ztratil úřad stolníka (truksase), ale v roce 1284 ho opět získal zpět.^{17/} Záviš ze

Stružnice získal, jak uvidíme dále, úřad purkrabího na královském hradě Houska. Na straně Otově byli ručiteli němečtí rytíři z jeho družiny, donínský purkrabí Hermann z Hennebergu, komoří českého krále Berenger z Meldingu, Paulo de Baruch, Theodoricus de Turgou, Johann de Sunnenwald a další. Jak a zda vůbec bylo převedení Volfartic na řád provedeno, nevíme. Faktem je, že v roce 1363 prezentují plebána na faru ve Volfarticích Bohuněk z Klinštejna a Půta ze Žandova, tedy Závišovi potomci.^{18/}

Z původních devíti pečetí jsou dodnes u listiny přivěšeny čtyři. Kromě pečetí Oty Braniborského, Hynka z Lichtenburka a Jana z Michalovic je to pečeť samotného Záviše ze Stružnice (pátá od heraldicky pravé strany, tedy zleva). Pečeť štítového tvaru 37 mm široká a 46 mm vysoká nese heraldickou figuru zkřížených ostrvů a opis psaný kapitálou (pouze E unciálou): + S · PAN · ZAVISE · ZTRUSNIC +“ (obr. 2). Právě opis činí z této pečetí jednu z nejvýznamnějších, neboť se jedná o nejstarší šlechtickou pečeť s českým opisem!

O šlechtických pečetích u nás máme povědomost od konce 12. století, nejstarší dochovaná je z roku 1197 pečeť šlechtice Hroznaty, ale teprve od 2. desetiletí 13. století se šlechtické pečeti stávají běžnějšími. Bez výjimky mají všechny pečeti té doby opis latinský. Teprve v roce 1266 se objevuje pečeť českého šlechtice Čéče z Budějovic, jež má německou legendu.^{19/} Skutečnost, že v legendách pečetí české proveniencie se čeština objevuje skoro současně s němčinou, svědčí o tom, jak se češtině i v těch odvětvích, kde byla proti němčině v nevýhodě, podařilo udržet s ní krok.^{20/} Po Závišovi již pak s odstupem přicházejí další české legendy na šlechtických pečetích.

Ještě je třeba se zastavit u pečetí Jana (Ješka) z Michalovic, která nese opis „S DNI IOHAIS DE MARQVARTIC“. Skutečnost, že Jan z Michalovic užil na své pečetí jméno Markvartic, nelze pravděpodobně chápat jako označení faktu, že seděl v Markvarticích, které na severu sousedí s Horními Habarticemi, na nichž byl vázán plat pro řád německých rytířů. V Markvarticích sice bylo panské sídlo (dokonce snad čtyři), ale to platí pro období od 15. do 17. století.^{21/} U Jana v roce 1281 je nutno přídomek chápat spíše jako přiznání faktu, že patřil k rozrodu Markvarticů, kteří byli vedle Ronovců účastníky a svědky zlistiněného aktu.

Druhá listina, která uvádí jméno Záviše ze Stružnice, je pro zdejší region neméně významná. Je datována 23. června 1291 v Praze a je dnes uložena v Národním archivu v Praze ve fondu Archivy zrušených klášterů, Klášter premonstrátek Doksany pod sign. 1956 (obr. 3).^{22/} Král Václav II. v ní potvrzuje postoupení patronátního práva Závišem, synem někdy Častolova, naším purkrabím „*de Husta*“, ve vyjmenovaných vsích okolo řeky Ploučnice za 24 hřiven stříbra doksanskému klášteru. Jedná se o vsi Horní a Dolní Police (*Palicz et Palicz alio*), Stouпно (*Stupen*), Bělá (*Bela*) a Grünleins (*Grunlins*). Horní a Dolní Police se připomínají jako příslušenství doksanského kláštera již v roce 1273^{23/} a Grünleins v roce 1276.^{24/} Z dikce listiny vyplývá, že klášter získal uvedené vsi donací Závišových předků, pravděpodobně tedy jeho otce Častolova. Nelze však z ní vyvozovat, že se jedná o vrácení vsí násilně uchrácených Závišem v době braniborské vlády v Čechách^{25/} nebo dokonce o jejich vykoupení klášterem od Záviše,^{26/} jak je někdy listina vykládána. Patrně správně listinu interpretoval V. Vaněk, podle něhož klášter zahrnoval darované vsi do konfirmací svého majetku již v 70. letech 13. století, ale Záviš a patrně před ním i jeho otec Častolov využívali práva patronátu a ochrany ve svůj prospěch. Teprve poté, co Závišovi klášter v roce 1291 vyplatil jako náhradu 24 hřiven stříbra, zřekl se svých nároků.^{27/} Stouпно a Bělá,

Obr. 2. Pečeť Záviše ze Stružnice na listině z roku 1281 [Sächsisches Staatsarchiv, Abt. Hauptstaatsarchiv Dresden, inv. č. 00994; foto DE-SaechsStA-D].

18/LC Ib, s. 5.

19/Na listině: RBM II, s. 202, č. 521 (dle Hlaváček 1957, s. 53, pozn. 17).

20/Hlaváček 1957, s. 54.

21/Sedláček 1923, s. 286. Je ovšem na druhé straně pravdou, že rod erbu lvíce nazval poprvé Markvartici až F. Palacký ve svých *Dějínách národu českého v roce 1877* (I/2, 2. vyd., s. 474).

22/RBM II, s. 665, č. 1545.

23/RBM II, s. 333, č. 824.

24/CDB V/2, s. 499, č. 807.

25/Pražák 1955, s. 168.

26/Smetana 1990, s. 66.

27/Vaněk 2004, s. 451-452.

28/Panáček 1983, s. 565.

29/RBM II, s. 1308.

30/Bernau 1888, s. 214.

31/Sedláček 1893b; týž 1893c, s. 75.

32/Šimák 1938, s. 599, pozn. 2.

Obr. 3. Listina z roku 1291 [Národní archiv Praha, Archivy zrušených klášterů, Klášter premonstrátek Doksany, sign. 1956; foto www.monasterium.net].

kteří také připadly klášteru, jsou zde jmenovány vůbec poprvé. Grünleins je později zaniklá středověká ves někde v okolí Horní Police.^{28/}

Záviš sice nenese v listině predikát „ze Stružnice“ (příp. z Klinštejna), ale vzhledem k tomu, že je označen jako syn Častolovův, nebylo nikdy pochyb, že se jedná o něj. Nejasnosti panovaly okolo místa jeho působení jako purkrabího. Editor J. Emler ho v roce 1882 určil v rejstříku registáře jako „Houska (?), Husta, fortasse Husca“, tedy snad jako Houska (hrad jižně od Dubé).^{29/} Tuto lokalizaci přijal o šest let později F. Bernau,^{30/} ale nespokojil se s ní v roce 1893 A. Sedláček ve svém hesle v Ottově slovníku naučném a v 9. díle svých Hradů.^{31/} Pod vlivem chybného čtení jména lokality jako „Tusta“ spojil Závišovo purkrabství s Domažlicemi. Tuto atribuci pak převzal do svého díla o středověké kolonizaci i J. V. Šimák.^{32/} Nevíme, zda měl A. Sedláček listinu v rukou, ale zde se náš velký historik zmýlil^{33/} a bohužel byla jeho lokalizace přejata dalšími historiky. Jak před dvaceti lety autorovi této studie potvrdil náš přední diplomatik prof. Ivan Hlaváček,^{34/} je zcela jisté, že v listině stojí „de Husta“. Dodal ještě, že „úvodní H je psáno s poměrně širokou hastou, spojující oba kolmé dřívky, ale zdá se být nepochybným, že je třeba číst Husta, či asi přesněji Husca, protože c a t se tehdy porůznu navzájem velmi blížily“.

33/ Mylně přisoudil tento omyl J. V. Šimákovi v *Knize o Housce* (1930) E. Maur (1987, s. 77, pozn. 9). Na uvedeném místě v Šimákově knize (s. 25) se žádná informace tohoto druhu nenalézá.

34/ Osobní dopis autorovi ze 4. března 2002 od prof. Hlaváčka, jemuž tímto srdečně děkuji za konzultaci.

Dnes je tedy nepochybné, že Záviš z Klinštejna byl v roce 1291 purkrabím na královském hradě Houska jižně od Dubé. Ten byl patrně postaven nedlouho předtím.

Stavební historikové se dosud neshodli na přesném datování jeho vzniku. Buď je kladen do celého období budování hradu Bezděz, tedy od poloviny 13. století do počátku vlády Václava II., nebo do let 1280–1290, tedy až po dostavbě Bezdězu. Naopak se autoři shodují na stejné stavební huti, která budovala Bezděz.^{35/} Nedlouho poté, kdy je zde jmenován Záviš, získali Housku jeho příbuzní páni z Dubé, nejpozději od roku 1316 s příjímím Berka. Jako první z nich se zde uvádí v roce 1316 Hynáček z Dubé.^{36/}

Záviš ze Stružnice a kronikář Dalimil

Již po dvě století se generace historiků snaží odhalit identitu autora první česky psané rýmované kroniky, která je od 2. poloviny 17. století označována jako Dalimilova. Už Josef Dobrovský (1753–1829) odhalil tento omyl, tím však hledání skutečného autora teprve začalo. Kronika se ve své prvé části opírá o Kosmovu kroniku, teprve v dalším pokračování od 2. poloviny 13. století do roku 1314 se stává důležitým historickým pramenem.

Většina historiků se na základě analýzy textu kroniky shoduje na mínění, že její autor byl pravděpodobně šlechtic, který měl nejužší vztah k rodu Ronovců, v druhé řadě k Markvarticům a zvláště k severním Čechům. Nemá smysl zde vyjmenovávat všechny osoby, které byly za autora hypoteticky pokládány.^{37/} Protože však je tzv. Dalimil také prvním z kronikářů, který uvádí zprávy o Chodech jako strážcích hranic, soustředila se pozornost J. V. Šimáka na Dalimilova oblíbence Hynka z Dubé, později nejvyššího purkrabí království českého, který byl v letech 1294–1295 královským purkrabím v Domažlicích. Z toho vyplynula Šimákova hypotéza, že autorem kroniky by mohl být nejstarší Hynkův syn Hynek Žák z Dubé (†1333).^{38/} Ten se stal po studiích kanovníkem u sv. Víta v Praze, od roku 1324 byl administrátorem pražské diecéze a v letech 1326–1333 olomouckým biskupem.

Šimákova hypotéza byla pro své některé nedostatky záhy odbornou literaturou zamítnuta. K ronovskému purkrabství v Domažlicích, tentokrát však v osobě výše zmíněného mylně lokalizovaného purkrabství synovce Hynka z Dubé Záviše ze Stružnice v roce 1291, se však v novější době vrátil E. Maur.^{39/} Využil přitom i Závišovu oblibu českého jazyka, jak ji projevil v legendě své pečeti, jeho původ ze severních Čech, příslušnost k Ronovcům, těsný vztah k Markvarticům (či dokonce příbuzenství s nimi) a jeho účast v bojích s řádem německých rytířů po roce 1278. Všechny uvedené skutečnosti mu hovořily pro identitu Závišovu s Dalimilem. Přesto E. Maur upozornil na závažnou skutečnost, že po roce 1291 veškerá svědeckví o Závišově existenci mizí, ač hypotetický Dalimil dovedl svoji kroniku k době okolo roku 1314. Ač všechna ostatní Maurem uvedená fakta pro Záviše zůstávají v platnosti, padá spojitost Závišova s Domažlicemi a tím i možný důvod uvedení Chodů v Dalimilově kronice. Nelze než očekávat další hypotézu o Dalimilově identitě.

Závišovo dědictví

Na existenci panského sídla Závišova ve Stružnici uvažujeme pouze na základě predikátu. Nevíme, zda je Záviš zdědil nebo je postavil, ani zda je lze spojovat s relikty sídla, připomínaného na počátku 15. století a kladeného na místo tzv. Prostřední tvrze [čp. 102; obr. 4].^{40/} Jedná se snad o věžovitou základ dnešního čp. 103 na ostrůvku v inundačním terénu Ploučnice s valeně zaklenutým sklepem, osvětleným od východu dvěma střílnovými okénky. Západně odtud je situována studna a okolo jsou patrné zbytky velmi špatně dochovaného valu [obr. 5]. Kromě Ploučnice na severozápadě chránilo

Obr. 4. Situace lokality bývalé tvrze ve Stružnici na mapě stabilního katastru z roku 1843 (překreslil autor).

35/ Gabriel - Panáček 2000, s. 81.

36/ RBM III, s. 122, č. 305.

37/ K tomu viz Bláhová 1995, s. 284–286.

38/ Šimák 1932, s. 358–364.

39/ Maur 1984, s. 15; týž 1987, s. 77–78.

40/ Sedláček 1923, s. 428.

41/ Panáček 2002, s. 16.

42/ Paudler 1878, s. 10–11.

43/ Gabriel - Panáček 2000, s. 76.

44/ LE I, s. 110, č. 229.

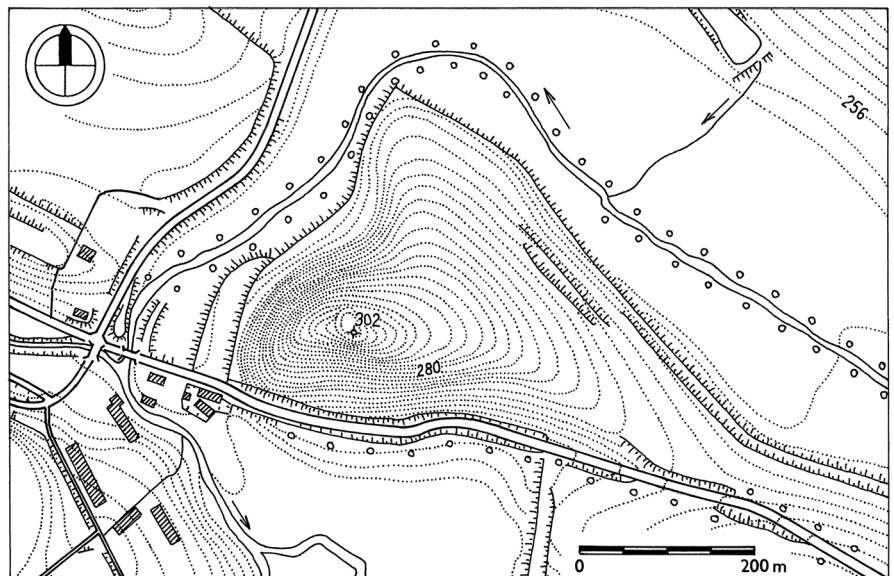
Obr. 5. Pohled na lokalitu bývalé tvrze ve Stružnici od jihozápadu v roce 2010 (foto Ivan Bílek).

lokalitu (dnes téměř zaniklé) rameno Ploučnice od jihu a východu. Další stavební relikt, dřívě tvořící čp. 102 západně od dnešního čp. 103, byl zbořen před rokem 1963.^{41/}

Novým sídlem zboží Závíšova nebo jeho synů se stal hrad Klinštejn, založený někdy na počátku 14. století nad hornolibchavským mlýnem na vrchu, který dnes nese název Vinný vrch (něm. Weinberg). Lokalizaci hradu na základě pojmenování mlýna v roce 1560 jako Klingsmühle uvedl do literatury v roce 1878 A. Paudler.^{42/} Lokalizaci možno podpořit zdůrazněním faktu, že dodnes stojící mlýn (čp. 3) tohoto jména na jižním úpatí Vinného vrchu byl poháněn náhonem vedeným z potoka Šporka a obtékajícím tento vrch paralelně s hlavním tokem Šporky (obr. 6). Náhon je pod názvem Mühlbach

dobře zachycen na mapě stabilního katastru z roku 1843. Dnes se na Vinném vrchu nenalézají žádné pozůstatky staveb. Pokud nebyl hrad stavěn ze dřeva, byly zbytky patrně zničeny při budování vyhlídkového pavilonu v roce 1889, postaveného na místě staršího gloriety z roku 1856. Jedinou nadějí by mohl být archeologický výzkum. Keramika z povrchového sběru a drobného výzkumu datuje osídlení polohy od počátku 14. století do rozhraní 70. až 80. let téhož věku.^{43/} Jediná konkrétní zpráva o hradě (nikoliv predikát) pochází z roku 1375, tedy ze závěru jeho osídlení. Objevuje se při příležitosti prodeje Treskovského mlýna pod městem Lipá, kdy se mluví rovněž o louce „sub castro Klingenstein“, tedy pod hradem Klinštejnem.^{44/}

Zda byla započata stavba hradu ještě za Závíšova života nebo se jedná až o dílo jeho synů, nevíme. I když neznáme dobu Závíšova úmrtí, zdá se pravděpodobnější druhá varianta. Svědčilo by o tom i německé jméno hradu, pochopitelné spíše u mladší generace stavebníků. Jeho původní podoba Klingenstein (resp. Clingenstain, poprvé 1339) má stejný jmenný základ s německým názvem Zvíkova, Klingenberg. Protože jména

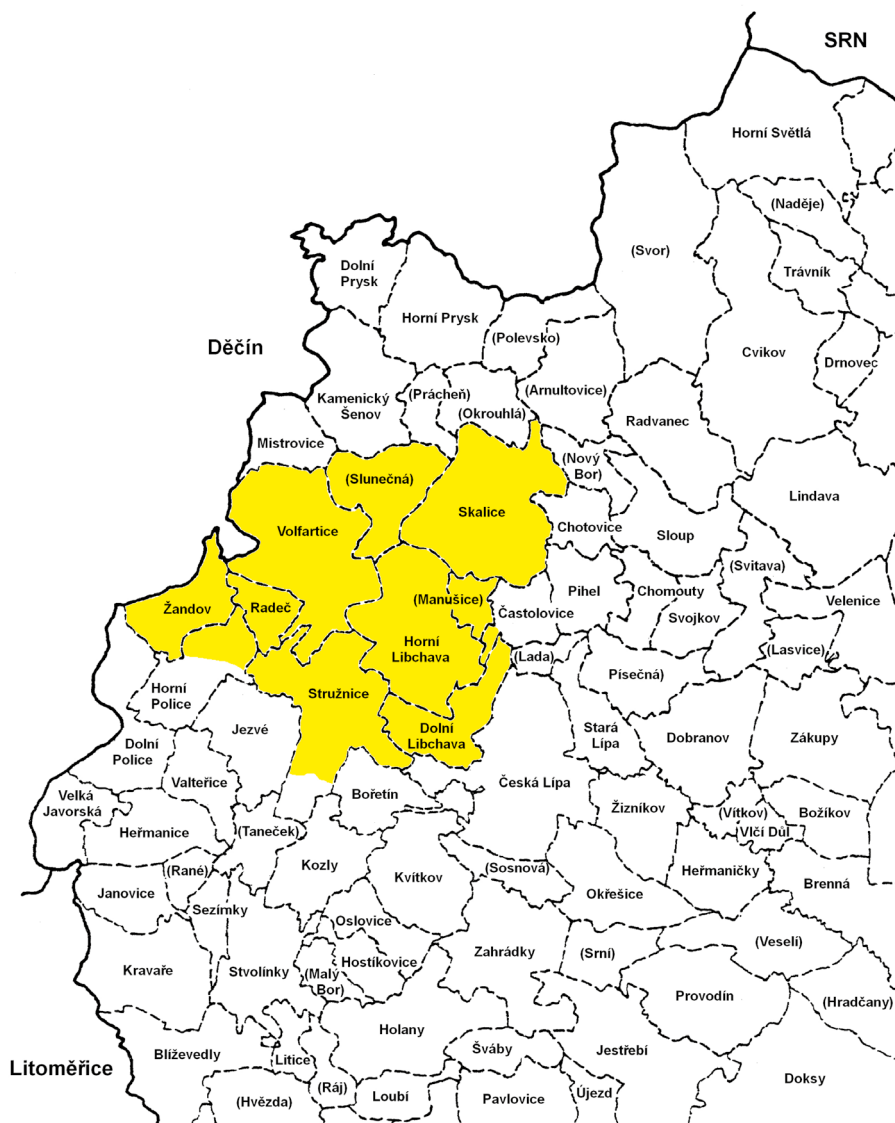

Obr. 6. Situace hradu Klinštejna na Vinném vrchu u Horní Libchavy (kresba autora).

s tímto základem jsou v Německu užívána ve významu „hrad nad hlubokým údolím,“ lze se přidržit spíše tohoto vysvětlení, než je dávat do souvislosti s něm. klingen = zníti, die Klinge = čepel nebo přímo s německým názvem pro znělec = Klingstein.^{45/} Ostatně, geologické složení Vinného vrchu neklasifikuje dnešní geologie jako znělec, nýbrž jako „intruzivní brekcie bazaltoidu“ [tj. čedičové horniny].^{46/}

Základem pozemkového majetku klinštejnské větve Ronovců byl úděl, který z ronovského majetku na jih od Lužických hor získal Častolov II. Stalo se tak někdy okolo poloviny 13. století. Kromě dále uvedených vsí, které tvořily pozdější Klinštejnské zboží, k němu pravděpodobně patřily i vsi v údolí Ploučnice - Horní a Dolní Police a katastry, na nichž později vznikly nově založené vsi Stoupno, Bělá a dnes neznámý Grünleins. Jak již bylo zmíněno, ty byly Častolovem darovány doksanskému klášteru k rozšíření jeho kravařského újezdu na severu. Za dílo Závíšovy kolonizace jsou pak pokládány lánové vsi Volfartice, Horní Libchava a Skalice.^{47/} Je třeba podotknout, že existence raně středověké sídelní komory v podobě vsí Skalice a Lada (resp. Ledce) k roku 1226,^{48/} předpokládána již J. V. Šimákem (a po něm dalšími)^{49/} a pocházející z donace krále Vladislava II. ve 2. polovině 12. století, byla odmítnuta již J. Pražákem. Ve skutečnosti se jedná o vsi Skalice nedaleko Litoměřic a Ledčice jižně od Roudnice.^{50/}

Rozsah území, které zdědil po otci Závíš, tedy pozdějšího Klinštejnského zboží, nám bohužel žádné prameny nesdělují. Můžeme vycházet pouze z pozdějších konfirmací plebánů do farních kostelů v okolí. Prezentační právo je pak pro nás dokladem o vlastnictví vesnice. Prezentace farářů členy ronovské větve Klinštejnů a jejich odnoží pánů ze Žandova a z Ronova do farních kostelů v Žandově, Volfarticích, (Horní) Libchavě a ve Skalici jsou v konfirmačních knihách doloženy v letech 1343–1388.^{51/} Nejstarší držbu patronátního práva potvrzuje zápis z roku 1341, jímž bratři Půta, Čeněk, Vilém, Hynek a Protiva ze Žandova se svědkem Bohuňkem z Klinštejna dávají plebánovi Janovi ze

Obr. 7. Hypotetický rozsah Klinštejnského panství ve 14. století (kresba autora).

Žandova na záduší 1 ½ lánu polí a plat 3 kop grošů v Radči.^{52/} To však rozhodně není nejstarší zpráva o Žandově. V písemných pramenech se poprvé uvádí již v roce 1251, kdy se po něm psali dva litoměřičtí měšťané,^{53/} připomínání pak ještě v dalších listinách (1267, 1273, 1282).^{54/} Do stejné doby, tedy do 2. poloviny 13. století, je také kladen pozůstatek ústupkového portálu s vegetabilními motivy, nalezený v kostele sv. Bartoloměje v Žandově při stavebně historickém průzkumu v roce 2010.^{55/} Svědčí o stáří kostela a spolu se zápisem z roku 1341, kde se mluví o pohřbení předků bratrů ze Žandova na zdejších hřbitově, svádí laickou veřejnost ke spekulacím, že by se zde mohla nalézat hrobka klinštejnského rodu či snad dokonce samotného Záviše!

Spolu s výše uvedenými prezentacemi do kostelů je tak možno konstatovat, že k Závišovu dědictví, pozdějšímu Klinštejnskému panství (obr. 7), možno počítat Stružnici, městečko Žandov, vsi Radeč, Volfartice, Horní Libchava, Dolní Libchava, Skalice, zcela jistě území Nové Vsi u Volfartic (poprvé 1615) a pravděpodobně i území pozdějších vsí Slunečné (nejstarší zpráva 1525–1564) a Manušic (1407 statek drobné šlechty). Ačkoliv jméno Častolovic svádí k přiřazení k tomuto majetku, nevíme, po kterém Častolovovi získala ves své jméno. Jejich stáří dokládají nálezy předkolonizační keramiky^{56/} a nejstarší zpráva o ní (1394) svědčí o vlastnictví Berků z Dubé.

Po opuštění hradu Klinštejna nejspíše v poslední čtvrtině 14. století se v 15. století bývalé Klinštejnské panství začínalo drolit a držba jednotlivých vesnic se různila. Pro účely této studie stačí konstatovat, že Žandov, Volfartice a Stružnice si po jistou dobu udržely postavení samostatných statků, ale jejich vývoj spolu s ostatními pak opět směřoval ke spojení do většího domínia. Po vzniku hornolibchavského panství maltézských rytířů v roce 1623 byla držba zcelena tak, že v roce 1654 podle berní ruly již opět patřily k Horní Libchavě vsi Dolní Libchava, Stružnice, Skalice (1. díl, 2. díl ke Sloupu), Volfartice (1. díl, 2. díl byl ještě samostatný statek), nově vzniklá Slunečná (1. díl, 2. díl k Novému Zámku) a přibyla Lada (něm. Jägersdorf).^{57/} Manušice tehdy ještě patřily k novozámeckému panství,^{58/} ale později jejich část byla rovněž připojena k Horní Libchavě. Pouze Radeč, která v 17. století připadla k samostatnému statku ve Volfarticích,^{59/} a Žandov^{60/} byly v 18. století připojeny k panství Horní Police. Tak tomu zůstalo až do konce feudálního období.

Závišův rod a jeho okruh

V literatuře^{61/} se objevila zmínka o bratřích Janu a Jiřím z Klinštejna (Johann u. Georg Brüder v. Klinstein) vztažená k roku 1319. Bohužel bez odkazu na prameny, takže ji nelze ověřit. První spolehlivá zpráva je až o dvacet let mladší. Potomstvo Závišovo bylo poměrně početné, zvláště v prvních dvou generacích.^{62/} Torzovitost pramenů nám však neumožňuje s určitostí tvrdit, zda sedm bratrů tvořících první z nich (Půta, Protiva, Bohuněk, Čeněk, Vilém, Hynek, Záviš), byli synové nebo vnuci Závišovi. Časový odstup první zmínky o nich (1339) od poslední zmínky o Závišovi (1291) činí téměř padesát let, což umožňuje zvažovat obě varianty. Podle ojedinělých zmínek v pramenech se zdá, že další generace Klinštejnů (Hynek, Jindřich, Bušek, Čeněk, Henzlin, Frydman, Půta), objevující se po roce 1372, pocházela od Záviše (II.). Někteří z bratrů první generace (Bohuněk, Záviš II.) se psali pouze z Klinštejna, Čeněk, Vilém a Protiva ze Žandova, Hynek a Půta buď z Klinštejna nebo ze Žandova. V druhé generaci se psali všichni bratři po Klinštejně s výjimkou Půty (II.), který se psal ze Žandova. Poslední z bratrů pišících se po Klinštejně, kdo prezentoval plebána do některého z kostelů na panství, byl v roce 1389 Čeněk.^{63/}

45/ Panáček 1997, s. 79.

46/ Adamovič 2018, s. 10, 29.

47/ Vaněk 2001, s. 43, 60, 70.

48/ CDB II, s. 283, č. 286.

49/ Šimák 1938, s. 724; Smetana 1990, s. 65;

Kracíková - Smetana 2000, s. 7.

50/ Již ve jmenném rejstříku k CDB II, s.

490, 522; pak Pražák 1955, s. 176.

51/ K rodu Klinštejnů a prezentacím plebánů: Panáček 1992, s. 86; týž 2020.

52/ LE I, s. 49–50, č. 99.

53/ CDB IV/1, s. 386, č. 220.

54/ Diskuse k původu těchto osob viz Kolektiv autorů 1998, s. 16–17.

55/ Gabriel - Kursová 2012, s. 52, 134.

56/ Gabriel - Smetana 1980, s. 139.

57/ BR 2/I, s. 372.

58/ BR 2/I, s. 376, č. 400.

59/ BR 2/I, s. 376, č. 405.

60/ BR 2/I, s. 398, č. 698.

61/ Schimon 1859, s. 74.

62/ Podrobná genealogie - samozřejmě hypotetická - viz Panáček 1992, s. 85.

63/ LC III–IV, s. 205.

Od druhé generace klinštejnských bratrů a jejich potomků se pak odvozují další větve rodu, které již nemají s Českolipskem nic společného: Míčanové z Klinštejna a klinštejnské odnože ze Škvorce a z Kokořína. Samostatnou větví Klinštejnů se stali bratři Anselm a Předbor z Ronova, pravděpodobně synové Henzlina z Klinštejna, totožného nejspíše s Janem (Hanušem) z Helfenburka. Anselm a Předbor se psali po hradě Ronově u Hirschfelde (dnes pod jménem Trzciniec na katastru Bogatynia v Polské republice).^{64/} Patrně jako dědictví po příbuzných získali někdy před rokem 1386 v Čechách Žandov, kam toho roku oba prezentovali faráře.^{65/} Anselm byl v té době zemským fojtem v Dolní Lužici, vzápětí se stal maršálkem vévody Jana Zhořeleckého a byl jím až do jeho smrti v roce 1396. Z toho důvodu pobýval převážně na hradě Ronově, který dostali oba bratři v roce 1389 od krále Václava IV. v léno. Do Žandova a Volfartic tak podával faráře již pouze samotný Předbor,^{66/} který před rokem 1405 získal také Šebín (okr. Litoměřice). Anselmovi a jeho synům Janovi, Vilémovi, Maternovi a Kryštofovi zřídil v roce 1412 král Václav IV. hrad Vožici (Mladá Vožice, okr. Tábor) s příslušenstvím v hodnotě 2200 kop grošů.^{67/} Anselm patrně někdy těsně po roce 1412 zemřel a jeho synové své podíly na Žandově prodali Hynku Hlaváčovi Berkovi z Dubé na Lipém, svému příbuznému. Předbor pak zemřel před rokem 1415.^{68/}

Při prodeji Treskovského mlýna a louky pod Klinštejnem v roce 1375 a poté od roku 1377 do roku 1378 se při prezentacích do kostelů na panství objevuje Ješek z Konojed.^{69/} Od roku 1386 do roku 1389 se na jeho místě uvádí Petr z Konojed,^{70/} pak Jan (1404, 1406)^{71/} a nakonec Kuneš (1410, 1415).^{72/} Společně s nimi pak od roku 1386 Rüdiger, Petr (pouze 1386) a Erhard ze Skalky až do roku 1406.^{73/} Genealogie pánů ze Skalky však nebyla pravděpodobně jasná ani A. Sedláčkovi, který je uvedl jednak jako syny Rüdigerova z Řehlovic, ale také jako potomky Kunráta ze Skalky u Vlastislavi na Litoměřicku.^{74/} Jako potomky Kunata (!) ze Skalky, vlastně linie pánů ze Sulevic, označil Rüdigerova, Hanuše, Petra a Erharda ze Skalky také F. Bernau.^{75/} Uvedeným rozporům se však nelze divit, v pramenech zmiňované osoby střídají své predikáty či místa původu velmi často a vysledovat jejich příbuzenské vazby není jednoduché.

Poněkud podrobnější uvedení osob, kteří podávali plebány do kostelů na Klinštejnském panství, posloužilo jako doklad faktu, že jimi nebyli pouze samotní Klinštejní a páni ze Žandova či z Ronova, ale i další osoby, které s nimi mohly být v příbuzenských vztazích. Dalo by se o tom uvažovat zejména v případě bratrů ze Skalky, jak by tomu mohl navštěvovat zajímavý příběh mobility nižší šlechty v počátcích husitských válek.

Předloni uplynulo 600 let od založení „hradiště hory Tábor“. Po zničení Sezimova Ústí, odkud odešlo obyvatelstvo právě na Tábor, bylo prvním krokem k zabezpečení ochrany nové obce zničení lokalit, které by ji mohly ohrožovat. Tou byla na prvním místě (Mladá) Vožice, necelých 20 km od Tábora, kde byla posádka kutnohorského mincmistra Mikuláše Divůčka z Jemniště. Městečko Vožici s hradem tehdy zástavně drželi, jak již bylo uvedeno, Anselmovi synové Materna a Kryštof, tvrdí katolíci.^{76/} Husité, vedení osobně Janem Žižkou, zaútočili ráno 5. dubna 1420 na městečko Vožici, několik spících žoldněřů pobili a vzápětí téměř celá Vožice lehla popelem. Jak uvádí P. Čornej, „většina šokovaných bojovníků se spolu s Mikulášem Divůčkem zachránila na místním hradě. Jeho dobývání však přesahovalo síly Žižkových mužů a hrad kapituloval před husity po delším odporu až na podzim 1425, kdy byl zbořen.“^{77/} Největší pozornost pro nás však poutají jména šlechticů, kteří se uchýlili do ochrany vožického hradu. Zvláště ti původem ze severních Čech, stejně jako majitelé hradu. Byli mezi nimi Jan Kaplíř ze

64/ Panáček 2020, s. 104–106.

65/ LC III–IV, s. 179.

66/ LC III–IV, s. 193, 205 (spolu s dalšími); LC VI, s. 155.

67/ AČ. 1, s. 532, č. 207.

68/ Panáček 2020, s. 113–114.

69/ LE I, s. 110, č. 229; LC III–IV, s. 78, 83, 95.

70/ LC III–IV, s. 177, 193, 205.

71/ LC VI, s. 116, 181.

72/ LC VII, s. 4, 160.

73/ LC III–IV, s. 177, 193, 205; LC VI, s. 116, 181.

74/ Sedláček 1923, s. 48 (Řehlovice), 309 (Skalka).

75/ Bernau 1903, s. 603–604.

76/ P. Čornej [2019, s. 225] sice tvrdí, že figurují na seznamu šlechticů, kteří 6. listopadu 1419 vypověděli nepřátelství husitské Praze, ale v uvedené listině (AČ 4, s. 375–377, č. 35) se jejich jména nenacházejí. Materna a Kryštof z Ronova jsou podepsáni až na druhém opovědném listu Pražanům, daném po 24. dubnu 1420, tedy až po útoku na Vožici (AČ 4, s. 378–381, č. 36).

77/ Čornej 2020, s. 225–227.

78/ Sedláček 1885, s. 231. O účasti jmenovaných osob svědčí zástavní listy císaře Zikmunda šlechtě „za škody u Vožice vzaté“ – viz AČ 1, s. 502–503, č. 39–41, 43–47. Na rozdíl od Kryštofa a Materny z Ronova jsou Jan Kaplíř a Petr Skála ze Sulevic uvedeni na seznamu šlechticů, kteří 6. listopadu 1419 vypověděli nepřátelství husitské Praze (AČ 4, s. 375–377, č. 35).

79/ Sedláček 1923, s. 398; týž 1925, s. 232.

80/ Sedláček 1923, s. 48.

Sulevic, Petr Skála ze Sulevic, Gerunk ze Sulevic a Rüdiger ze Skalky.^{78/} Jméno posledního z nich, kterého známe z prezentací do kostelů na Klinštejnském panství, upoutá ve spojení s majiteli hradu Kryštofem a Maternou z Ronova!

Fakt, že se na opačném konci Čech sešli potomci Anselma z Ronova a ze Žandova s Rüdigerem ze Skalky, který prezentoval faráře do kostelů na Klinštejnském panství, svědčí o tom, že mezi nimi nemusely být pouze vztahy spolumajitelů podacího práva, ale též vztahy příbuzenské. A je přirozené, že s nimi se zde objevují i členové nesmírně rozvětveného rodu pánů ze Sulevic, kteří byli s pány ze Skalky spřízněni a přejali po nich erb nebo naopak ti ze Skalky „přibrali si erb Kaplířovský a psali se pak ze Sulevic,“ jak píše A. Sedláček.^{79/} Podle téhož autora měl být Petr ze Sulevic (odjinud z Řehlovic, jak je podepsán na opovědném listu Pražanům z roku 1419) synem Rüdigerem ze Skalky (a z Řehlovic, jak se někdy psal).^{80/} O jakémsi vzdáleném příbuzenství s Klinštejn bychom mohli patrně uvažovat i u pánů z Konojed, byť byli jiného erbu než ti ze Skalky či ze Sulevic. Samozřejmě pouze v rovině hypotézy, byť těžko můžeme doufat v její potvrzení nově objevenými prameny.

PRAMENY

AČ: Archiv český 1. (ed. F. Palacký), Praha 1840; 4. (ed. F. Palacký), Praha 1846.

BR: Berní rula. Popis Čech r. 1654 (ed. K. Doskočil), Díl 2/I, Praha 1953.

CDB: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II (ed. G. Friedrich), Pragae 1912; IV/1 (ed. J. Šebánek - S. Dušková), Pragae 1962; V/1 (ed. J. Šebánek - S. Dušková), Pragae 1974; V/2 (ed. J. Šebánek - S. Dušková), Pragae 1981.

LC: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim Ib (ed. J. Emler), Pragae 1874; III–IV (ed. J. Emler), Pragae 1879; VI (ed. J. Emler), Pragae 1883; VII (ed. J. Emler), Pragae 1886.

LE: Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV., I (ed. C. Borový), Pragae 1875.

MGH: Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Tomus XVII (ed. G. H. Pertz), Hannover 1861.

RBM: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II (ed. J. Emler), Pragae 1882; III (ed. J. Emler), Pragae 1890; IV (ed. J. Emler), Pragae 1892.

Zobel, J. G. 1799: Verzeichnis Oberlausizischer Urkunden, erstes Heft vom Jare 965 bis 1346, Görlitz.

LITERATURA

Adamovič, J. 2018: Geologické poměry České Lípy, In: Kolektiv autorů, Česká Lípa - město na Ploučnici, Česká Lípa, s. 6–39.

Bernau, F. 1888: Der politische Bezirk Dauba (umfassend die Gerichtsbezirke Dauba und Wegstädtl), Dauba.

Bernau, F. 1903: Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren, Prag.

Bláhová, M. 1995: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. Díl 3, Praha.

Carpzov, J. B. 1716: Analecta Fastorum Zittaviensium Oder Historischer Schauplatz Der Löblichen Alten Sechs-Stadt des Marggraffthums Ober-Lausitz Zittau, Leipzig.

Čornej, P. 2019: Jan Žižka, Praha.

Daňhelka, J. - Hádek, K. - Havránek, B. - Kvítková, N. edd. 1988: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. Díl 2, Praha.

Gabriel, F. - Kursová, L. 2012: Středověká architektura na Českolipsku, In: Kolektiv autorů, Středověké umění na Českolipsku, Česká Lípa, s. 41–61.

Gabriel, F. - Panáček, J. 2000: Hrady okresu Česká Lípa, Praha.

Gabriel, F. - Smetana, J. 1980: Sídlně historické aspekty vzniku města České Lípy, Archaeologia historica 5, s. 131–142.

Hlaváček, I. 1957: Několik historických a sfragistických poznámek k listině markraběte braniborského Oty V. z r. 1281, In: Zápisky katedry československých dějin a archivního studia 2, s. 50–56.

Hovorna 1918: Čeněk, Hynek, Vítězslav, Naše řeč 2, č. 4, s. 119–120.

Klos, R. - Sovadina, M. 2000: Kdo byl otcem Jindřicha z Lipé, Mediaevalia historica Bohemica 7, s. 91–108.

- Knothe, H. 1879: Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter vom XIII. bis gegen Ende des XVI. Jahrhunderts, Leipzig.
- Kolektiv autorů 1998: Město Žandov a blízké okolí, Žandov.
- Kracíková, L. - Smetana, J. 2000: Románská a gotická sakrální architektura v okrese Česká Lípa. Vlastivědná knihovnička SPS, sv. 9, Praha.
- Maur, E. 1984: K dějinám historického vědomí (Vítězství Čechů nad Němci r. 1040 v české historické tradici), Acta Universitatis Carolinae - Philosophica et historica 2, Studia historica XXIX, s. 9–40.
- Maur, E. 1987: Zapomenutá literární zpracování nejstarší kapitoly z dějin Chodů, Minulostí Západočeského kraje 23, s. 73–88.
- Palacký, F. 1941: Přehled současných nejvyšších důstojníků a ouředníků zemských i dvorských v království Českém, od nejstarších časův až do nynějška (Doplnil J. Charvát), In: Dílo Františka Palackého I (ed. J. Charvát), Praha.
- Panáček, J. 1983: Zaniklé osady na panství kláštera doksanského v okolí Kravař, Onomastický zpravodaj ČSAV XXIV, č. 4–5, s. 559–566.
- Panáček, J. 1992: Počátky pánů z Klinštejna a z Ronova. Muzejní a vlastivědná práce 30 - Časopis Společnosti přátel starožitností 100, č. 2, s. 84–91.
- Panáček, J. 1993–1994: Křestní jména Ronovců, Onomastický zpravodaj ČSAV XXXIV–XXXV, s. 96–110.
- Panáček, J. 1997: Hradní nomenklatura na Českolipsku. Acta onomastica XXXVIII, s. 69–82.
- Panáček, J. 2002: Sídla nižší šlechty na Českolipsku v době předhusitské. Rozbor současného stavu poznání, Castellologica bohemia 8, s. 9–32.
- Panáček, J. 2020: Anselm a Přebor z Ronova - ale ze kterého? Castellologica bohemia 19, s. 103–118.
- Paudler, A. 1878: Studien zur nordböhmischen Specialgeschichte, In: Program des K. K. Ober-Gymnasiums zu B. Leipa am Schlusse des Schuljahres 1878, s. 1–32.
- Pražák, J. 1955: Privilegium Přemysla I. pro Doksany a jeho konfirmace z r. 1276, Sborník archivních prací 5, s. 159–203.
- Sedláček, A. 1885: Hrady, zámky a tvrze království Českého 4. Vysočina Tábořská, Praha.
- Sedláček, A. 1893a: Čen (heslo), In: Ottův slovník naučný 6, s. 586.
- Sedláček, A. 1893b: Domažlice (heslo), In: Ottův slovník naučný 7, s. 799.
- Sedláček, A. 1893c: Hrady, zámky a tvrze království Českého 9. Domažlicko a Klatovsko, Praha.
- Sedláček, A. 1915: Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův, Věstník Královské české společnosti nauk, roč. 1914, č. 3.
- Sedláček, A. 1923: Hrady, zámky a tvrze království Českého 14. Litoměřicko a Žatecko, Praha.
- Sedláček, A. 1925: Českomoravská heraldika. Část zvláštní, Praha.
- Schimon, A. 1859: Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien, Böhm. Leipa.
- Smetana, J. 1990: Počátky města Kravaře v severních Čechách, Folia historica Bohemica 13, s. 43–85.
- Sovadina, M. 1997: Ronovci a Žitava ve 13. a v 1. čtvrtině 14. století, Bezděz 6, s. 7–18.
- Sovadina, M. 1998: Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století, Bezděz 7, s. 15–34.
- Sovadina, M. 2005: Jindřich z Lipé, Zvláštní otisk z Časopisu Matice moravské 120–122, Brno.
- Šimák, J. V. 1930: Kniha o Housce, Praha.
- Šimák, J. V. 1932: Ještě k dějinám českého dějepisectví, Český časopis historický 38, s. 347–364.
- Šimák, J. V. 1938: Středověká kolonisace v zemích českých. České dějiny I-5, Praha.
- Vaněk, V. 2001: Sakrální architektura děkanátu lipského v písemných pramenech doby předhusitské, In: Ústecký sborník historický. Gotické umění a jeho historické souvislosti I, s. 33–78.
- Vaněk, V. 2004: Kravařský újezd doksanského kláštera a právo ochrany nad církevním zbožím, Časopis Matice moravské 123, s. 447–459.

RESUMÉ

Záviš von Stružnice - der erste Klingstein

Jaroslav Panáček

Begründer des Ronowitzer Zweiges der Herren von Klingstein war zwar Častolov II. (1250–1278), aber das bekannteste Glied war zweifellos Záviš von Stružnice, der nur in zwei Schriftstücken aus den Jahren 1281 und 1291 erwähnt wurde. In der ersten Urkunde bestätigte Markgraf Otto (V.) von Brandenburg, genannt der Lange, dass zwischen dem Deutschritterorden und einem der Gegner der Brandenburger Besetzung Záviš von Stružnice ein Vergleich ausgehandelt wurde. Diese Urkunde ist besonders wegen des angefügten Siegels des Záviš interessant, da es sich um das älteste Adelsiegel mit tschechischer Beschriftung handelt. In der zweiten Urkunde wird Záviš, zuweilen Sohn des Častolov, zum Burggrafen auf der Königsburg Houska südlich von Dubá ernannt.

In Anbetracht seiner Vorliebe für die tschechische Sprache, wie die Beschriftung auf dem Siegel zeigt, seiner Herkunft aus Nordböhmen, der Zugehörigkeit zu den Ronowitzer, der engen Beziehungen (eventuell sogar Verwandtschaft) mit den Markwartingern und seiner Beteiligung an den Kämpfen mit dem Deutschritterorden nach 1278, entstand die Hypothese, dass er der Autor der ältesten tschechischen gereimten Chronik sei, die unter dem Pseudonym Dalimil bekannt ist.

Obwohl Záviš durch sein Adelsprädikat mit Stružnice verbunden war, baute entweder er oder seine Nachkommen zu Beginn des 14. Jahrhunderts die Burg Klingstein auf dem Vinný vrch (Weinberg) bei Horní Libchava. Klingstein war bis zum Zerfall am Ende des gleichen Jahrhunderts ein ziemlich großer Familienbesitz. Die Pfarrkirchen in Žandov, Volfartice, (Horní) Libchava und Skalce erhielten ihre 1341–1388 Leutpriester nicht nur aus dem Geschlecht der Herren von Klingstein und derer von Žandov, sondern auch aus denen von Skalka und von Konojedy. Angesichts der engen Verbindungen mit den Herren von Klingstein und von Žandov, die auch noch während der Hussitenkriege zum Ausdruck kamen, scheint es nicht ausgeschlossen, dass sie nicht nur durch das Recht, die Leutpriester zu besetzen, sondern möglicherweise auch durch verwandtschaftliche Beziehungen verbunden waren.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Urkunde von 1281 (Sächsisches Staatsarchiv, Abt. Hauptstaatsarchiv Dresden, Inv. Nr. 00994; Foto DE-SaechsStA-D).

Abb. 2. Siegel des Záviš von Stružnice auf der Urkunde von 1281 (Sächsisches Staatsarchiv, Abt. Hauptstaatsarchiv Dresden, Inv.Nr. 00994; Foto DE-SaechsStA-D).

Abb. 3. Urkunde von 1291 (Nationalarchiv Prag, Archive der aufgelösten Kloster, Prämonstratenserkloster Doksany, Sign. 1956; Foto www.monasterium.net).

Abb. 4. Lage der ehemaligen Feste in Stružnice auf der Karte des stabilen Katasters aus dem Jahr 1843 (gezeichnet vom Autor).

Abb. 5. Blick auf den Ort der ehemaligen Feste in Stružnice von Südwest 2010 (Foto Ivan Bílek).

Abb. 6. Lage der Burg Klingstein auf dem Vinný vrch bei Horní Libchava (Zeichnung des Autors).

Abb. 7. Angenommene Ausdehnung der Herrschaft Klingstein im 14. Jahrhundert (Zeichnung des Autors).

Übersetzt von Petra Sochová